

วิสมํ เนลิตตตฺตา สมาธิ, สมนํ อาทิตฺตํ สมาธิ, วิสมํ นาทิตฺตํ สมาธิ, สมนํ อาทิตฺตํ
 สมาธิ, วิสมํ อนาทิตฺตํ สมาธิ, สมนํ ปฏิปชฺชตฺตํ สมาธิ, วิสมํ นปฺปฏิปชฺชตฺตํ สมาธิ,
 สมนํ ปฏิปนฺนตฺตา สมาธิ, วิสมํ นปฺปฏิปนฺนตฺตา สมาธิ, สมนํ ฉายตฺตํ สมาธิ, วิสมํ ฉายเปตฺตํ
 สมาธิ, สมนํ ฉายตตฺตา สมาธิ, วิสมํ ฉายิตตตฺตา สมาธิ, สโม จ หิตโต จ สุโข จาติ สมาธิ.
 อิมํ ปณฺจวิสตี สมาธิสฺส สมาธิญฺจา. ตํ ฌาตญฺเจน ฌาณํ, ปชานนญฺเจน ปณฺญา. เตน วุจฺจตี
 สํวริตฺวา สมาทหนํ ปณฺญา สมาธิภาวนามเย ฌาณํ.

สมาธิภาวนามยฌาณนิตฺเตสํ คติโย.

๔. ชมฺมญฺจิตฺติฌาณนิตฺเตสํ

[๔๕] กถํ ปจฺจยปริคฺคเห ปณฺญา ชมฺมญฺจิตฺติฌาณํ ?

อวิชฺชา สงฺขารานํ อุปฺปาทญฺจิตฺติ จ ปวตฺตญฺจิตฺติ จ นิमितฺตญฺจิตฺติ จ อายุหนญฺจิตฺติ จ
 สลฺโลคญฺจิตฺติ จ ปฺลิตฺตญฺจิตฺติ จ สมุทฺถญฺจิตฺติ จ เหตุญฺจิตฺติ จ ปจฺจยญฺจิตฺติ จ, อิมํหิ นวหากาเรหิ
 อวิชฺชา ปจฺจโย, สงฺขารา ปจฺจยสมุปฺปนฺนา, อุโปเปเต ชมฺมา ปจฺจยสมุปฺปนฺนาคี
 ปจฺจยปริคฺคเห ปณฺญา ชมฺมญฺจิตฺติฌาณํ. อตีตมฺปิ อทฺธานํ อวิชฺชา สงฺขารานํ อนาคตมฺปิ
 อทฺธานํ อวิชฺชา สงฺขารานํ อุปฺปาทญฺจิตฺติ จ ปวตฺตญฺจิตฺติ จ นิमितฺตญฺจิตฺติ จ อายุหนญฺจิตฺติ^๑ จ
 สลฺโลคญฺจิตฺติ จ ปฺลิตฺตญฺจิตฺติ จ สมุทฺถญฺจิตฺติ จ เหตุญฺจิตฺติ จ ปจฺจยญฺจิตฺติ จ, อิมํหิ นวหากาเรหิ
 อวิชฺชา ปจฺจโย, สงฺขารา ปจฺจยสมุปฺปนฺนา, อุโปเปเต ชมฺมา ปจฺจยสมุปฺปนฺนาคี
 ปจฺจยปริคฺคเห ปณฺญา ชมฺมญฺจิตฺติฌาณํ.

สงฺขารา วิญฺญาณสฺส ๗เป๗ วิญฺญาณํ นามรूपสฺส... นามรूपํ สพฺพตฺนสฺส...
 สพฺพตฺนํ สสฺสสฺส... สสฺโส เวทนาย... เวทนา ตณฺหา... ตณฺหา อุปาทานสฺส... อุปาทานํ
 ภวสฺส... ภโว ชาตียา... ชาตี ชรามรณสฺส... อุปฺปาทญฺจิตฺติ จ ปวตฺตญฺจิตฺติ จ นิमितฺตญฺจิตฺติ จ
 อายุหนญฺจิตฺติ จ สลฺโลคญฺจิตฺติ จ ปฺลิตฺตญฺจิตฺติ จ สมุทฺถญฺจิตฺติ จ เหตุญฺจิตฺติ จ ปจฺจยญฺจิตฺติ จ,
 อิมํหิ นวหากาเรหิ ชาตี ปจฺจโย, ชรามรณํ ปจฺจยสมุปฺปนฺนํ, อุโปเปเต ชมฺมา
 ปจฺจยสมุปฺปนฺนาคี ปจฺจยปริคฺคเห ปณฺญา ชมฺมญฺจิตฺติฌาณํ. อตีตมฺปิ อทฺธานํ อนาคตมฺปิ
 อทฺธานํ ชาตี ชรามรณสฺส อุปฺปาทญฺจิตฺติ จ ปวตฺตญฺจิตฺติ จ นิमितฺตญฺจิตฺติ จ อายุหนญฺจิตฺติ จ

^๑ จ.ม. อายุหนญฺจิตฺติ. เอวมฺปฺริปี

สยโลภกฏิจติ จ ปลิโพธกฏิจติ จ สมุทญกฏิจติ จ เหตุกฏิจติ จ ปัจจยกฏิจติ จ, อิมเหติ นวหากาเรหิ
 ชาติ ปัจจโย, ชรามรณं ปัจจยสมุปปนฺนํ, อุโภเปเต ชมฺมา ปัจจยสมุปปนฺนาติ ปัจจยปริคฺคเห
 ปลฺลวฺวา ชมฺมกฏิจติลาณํ.

[๔๖] อวิชฺชา เหตุ, สงฺขารฺา เหตุสมุปปนฺนา, อุโภเปเต ชมฺมา เหตุสมุปปนฺนาติ
 ปัจจยปริคฺคเห ปลฺลวฺวา ชมฺมกฏิจติลาณํ. อตีตมฺปิ อทฺธานํ. อนาคตมฺปิ อทฺธานํ อวิชฺชา เหตุ,
 สงฺขารฺา เหตุสมุปปนฺนา, อุโภเปเต ชมฺมา เหตุสมุปปนฺนาติ ปัจจยปริคฺคเห ปลฺลวฺวา
 ชมฺมกฏิจติลาณํ.

สงฺขารฺา เหตุ, วิญฺญาณํ เหตุสมุปปนฺนํ ๑เปฯ วิญฺญาณํ เหตุ, นามรูปํ เหตุสมุปปนฺนํ.
 นามรูปํ เหตุ, สฬายตฺนํ เหตุสมุปปนฺนํ. สฬายตฺนํ เหตุ, ผสฺโส เหตุสมุปปนฺโน. ผสฺโส
 เหตุ, เวทนา เหตุสมุปปนฺนา. เวทนา เหตุ, ตณฺหา เหตุสมุปปนฺนา. ตณฺหา เหตุ, อุปาทานํ
 เหตุสมุปปนฺนํ. อุปาทานํ เหตุ, ภาโว เหตุสมุปปนฺโน. ภาโว เหตุ, ชาติ เหตุสมุปปนฺนา.
 ชาติ เหตุ, ชรามรณํ เหตุสมุปปนฺนํ, อุโภเปเต ชมฺมา เหตุสมุปปนฺนาติ ปัจจยปริคฺคเห
 ปลฺลวฺวา ชมฺมกฏิจติลาณํ. อตีตมฺปิ อทฺธานํ อนาคตมฺปิ อทฺธานํ ชาติ เหตุ, ชรามรณํ
 เหตุสมุปปนฺนํ, อุโภเปเต ชมฺมา เหตุสมุปปนฺนาติ ปัจจยปริคฺคเห ปลฺลวฺวา ชมฺมกฏิจติลาณํ.

อวิชฺชา ปฏิจฺจา, สงฺขารฺา ปฏิจฺจสมุปปนฺนา, อุโภเปเต ชมฺมา ปฏิจฺจสมุปปนฺนาติ
 ปัจจยปริคฺคเห ปลฺลวฺวา ชมฺมกฏิจติลาณํ. อตีตมฺปิ อทฺธานํ. อนาคตมฺปิ อทฺธานํ อวิชฺชา
 ปฏิจฺจ, สงฺขารฺา ปฏิจฺจสมุปปนฺนา, อุโภเปเต ชมฺมา ปฏิจฺจสมุปปนฺนาติ ปัจจยปริคฺคเห
 ปลฺลวฺวา ชมฺมกฏิจติลาณํ. สงฺขารฺา ปฏิจฺจ, วิญฺญาณํ ปฏิจฺจสมุปปนฺนํ ๑เปฯ วิญฺญาณํ ปฏิจฺจ,
 นามรูปํ ปฏิจฺจสมุปปนฺนํ ๑เปฯ นามรูปํ ปฏิจฺจ, สฬายตฺนํ ปฏิจฺจสมุปปนฺนํ ๑เปฯ สฬายตฺนํ
 ปฏิจฺจ, ผสฺโส ปฏิจฺจสมุปปนฺโน ๑เปฯ ผสฺโส ปฏิจฺจ, เวทนา ปฏิจฺจสมุปปนฺนา ๑เปฯ
 เวทนา ปฏิจฺจ, ตณฺหา ปฏิจฺจสมุปปนฺนา ๑เปฯ ตณฺหา ปฏิจฺจ, อุปาทานํ ปฏิจฺจสมุปปนฺนํ
 ๑เปฯ อุปาทานํ ปฏิจฺจ, ภาโว ปฏิจฺจสมุปปนฺโน ๑เปฯ ภาโว ปฏิจฺจ, ชาติ ปฏิจฺจสมุปปนฺนา
 ๑เปฯ ชาติ ปฏิจฺจ, ชรามรณํ ปฏิจฺจสมุปปนฺนํ, อุโภเปเต ชมฺมา ปฏิจฺจสมุปปนฺนาติ
 ปัจจยปริคฺคเห ปลฺลวฺวา ชมฺมกฏิจติลาณํ. อตีตมฺปิ อทฺธานํ. อนาคตมฺปิ อทฺธานํ ชาติ ปฏิจฺจ,
 ชรามรณํ ปฏิจฺจสมุปปนฺนํ, อุโภเปเต ชมฺมา ปฏิจฺจสมุปปนฺนาติ ปัจจยปริคฺคเห ปลฺลวฺวา
 ชมฺมกฏิจติลาณํ.

อวิชา ปจโย, สงขารา ปจยสมุปปนนา, อุโกเปเต ชมมา ปจยสมุปปนนาติ ปจยปริคคเห ปลญา ชมมฏจิติถาณิ. อตีตมปี อทธานิ. อนาคตมปี อทธานิ อวิชา ปจโย, สงขารา ปจยสมุปปนนา, อุโกเปเต ชมมา ปจยสมุปปนนาติ ปจยปริคคเห ปลญา ชมมฏจิติถาณิ.

สงขารา ปจยา, วิถุถาณิ ปจยสมุปปนนิ ๑เป๑ วิถุถาณิ ปจโย, นามรูปิ ปจยสมุปปนนิ ๑เป๑ นามรูปิ ปจโย, สพายตนิ ปจยสมุปปนนิ ๑เป๑ สพายตนิ ปจโย, ผสฺโส ปจยสมุปปนโน ๑เป๑ ผสฺโส ปจโย, เวทนา ปจยสมุปปนนา ๑เป๑ เวทนา ปจโย, ตณฺหา ปจยสมุปปนนา ๑เป๑ ตณฺหา ปจโย, อุปาทานิ ปจยสมุปปนนิ ๑เป๑ อุปาทานิ ปจโย, ภาโว ปจยสมุปปนโน ๑เป๑ ภาโว ปจโย, ชาติ ปจยสมุปปนนา ๑เป๑ ชาติ ปจโย, ชรามรณิ ปจยสมุปปนนิ, อุโกเปเต ชมมา ปจยสมุปปนนาติ ปจยปริคคเห ปลญา ชมมฏจิติถาณิ. อตีตมปี อทธานิ. อนาคตมปี อทธานิ ชาติ ปจโย, ชรามรณิ ปจยสมุปปนนิ, อุโกเปเต ชมมา ปจยสมุปปนนาติ ปจยปริคคเห ปลญา ชมมฏจิติถาณิ.

[๔๗] ปุริมกมฺภวสฺมี โมโห อวิชา, อายุหนา สงขารา, นิกนฺติ ตณฺหา, อุปคมนิ อุปาทานิ, เจตนา ภาโว, อิเม ปลฺจ ชมมา ปุริมกมฺภวสฺมี อิช ปฏิสฺนฺธิยา ปจยา. อิช ปฏิสฺนฺธิ วิถุถาณิ, โอกกนฺติ นามรูปิ, ปสฺาโท आयตนิ, ผฺฏฺุโจ ผสฺฺโส, เวทยิตํ เวทนา, อิเม ปลฺจ ชมมา อิชฺอุปตฺติภวสฺมี ปุเร กตฺสฺส กมฺภสฺส ปจยา. อิชฺ ปรีปกฺกคฺตฺตา आयตนาณิ โมโห อวิชา, อายุหนา สงขารา, นิกนฺติ ตณฺหา, อุปคมนิ อุปาทานิ, เจตนา ภาโว, อิเม ปลฺจ ชมมา อิช กมฺภวสฺมี आयติปฏิสฺนฺธิยา^๑ ปจยา. आयติปฏิสฺนฺธิ วิถุถาณิ, โอกกนฺติ นามรูปิ, ปสฺาโท आयตนิ, ผฺฏฺุโจ ผสฺฺโส, เวทยิตํ เวทนา, อิเม ปลฺจ ชมมา आयติ อุปตฺติภวสฺมี อิช กตฺสฺส กมฺภสฺส ปจยา. อิติ เม จตฺสฺงเขเป ตโย อทฺเช ติสฺนฺธิ^๑ วิสฺติยา อากาเรหิ ติสฺนฺธิ ปฏิจฺจสมุปฺปาหิ ชานาติ ปสฺสฺติ อณฺญาติ ปฏิวิชฺตฺติ, ตํ ฅาตฺถฺุเจน ฅาณิ, ปชานนฺฏฺุเจน ปลฺญา, เตน วุจฺจติ ปจยปริคคเห ปลฺญา ชมมฏจิติถาณิ.

ชมมฏจิติถาณินิทฺเตโส จตฺตฺุโส.

^๑ม., อ. ปฏิสฺนฺธิยา. เอวมฺปรีปิ

๕. สมมุตสนญาณนิตุเทศ

[๔๘] กถิ อตีตนาถคปจจุปฺปนฺนํ ชมฺมานํ สงฺขิปิตฺวา ววตฺถาเน ปลฺลวฺยา สมมุตสเน ญาณํ ?

ยงฺกิลฺลจฺจึ รูปํ อตีตนาถคปจจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺฐา วา โอลพาริกํ วา สฺขุมนํ วา หีนํ วา ปณฺธิตํ วา ยํ พุเร สนฺตฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ อนิจฺจโต ววตฺถเอติ เอกํ สมมุตสนํ, ทฺกฺขโต ววตฺถเอติ เอกํ สมมุตสนํ, อนตฺตโต ววตฺถเอติ เอกํ สมมุตสนํ. ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สลฺลวฺยา ฯเปฯ เย เกจฺจิ สงฺขาราท ฯเปฯ ยงฺกิลฺลจฺจึ วิลฺลวฺยาณํ อตีตนาถคปจจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺฐา วา โอลพาริกํ วา สฺขุมนํ วา หีนํ วา ปณฺธิตํ วา ยํ พุเร สนฺตฺติเก วา, สพฺพํ วิลฺลวฺยาณํ อนิจฺจโต ววตฺถเอติ เอกํ สมมุตสนํ, ทฺกฺขโต ววตฺถเอติ เอกํ สมมุตสนํ, อนตฺตโต ววตฺถเอติ เอกํ สมมุตสนํ.

จกฺขุํ ฯเปฯ ชรามรณํ อตีตนาถคปจจุปฺปนฺนํ อนิจฺจโต ววตฺถเอติ เอกํ สมมุตสนํ, ทฺกฺขโต ววตฺถเอติ เอกํ สมมุตสนํ, อนตฺตโต ววตฺถเอติ เอกํ สมมุตสนํ.

รูปํ อตีตนาถคปจจุปฺปนฺนํ อนิจฺจํ ขยฺญฺเจเน ทฺกฺขํ ภยฺญฺเจเน อนตฺตา อสารถฺญฺเจนาติ สงฺขิปิตฺวา ววตฺถาเน ปลฺลวฺยา สมมุตสเน ญาณํ. เวทนา ฯเปฯ สลฺลวฺยา ฯเปฯ สงฺขาราท ฯเปฯ วิลฺลวฺยาณํ ฯเปฯ จกฺขุํ ฯเปฯ ชรามรณํ อตีตนาถคปจจุปฺปนฺนํ อนิจฺจํ ขยฺญฺเจเน ทฺกฺขํ ภยฺญฺเจเน อนตฺตา อสารถฺญฺเจนาติ สงฺขิปิตฺวา ววตฺถาเน ปลฺลวฺยา สมมุตสเน ญาณํ.

รูปํ อตีตนาถคปจจุปฺปนฺนํ “อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏฺิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยฺชมฺมํ วยฺชมฺมํ วิราชชมฺมํ นิโรชชมฺมนุ”ติ สงฺขิปิตฺวา ววตฺถาเน ปลฺลวฺยา สมมุตสเน ญาณํ. เวทนา ฯเปฯ สลฺลวฺยา ฯเปฯ สงฺขาราท ฯเปฯ วิลฺลวฺยาณํ. จกฺขุํ ฯเปฯ ชรามรณํ อตีตนาถคปจจุปฺปนฺนํ “อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏฺิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยฺชมฺมํ วยฺชมฺมํ วิราชชมฺมํ นิโรชชมฺมนุ”ติ สงฺขิปิตฺวา ววตฺถาเน ปลฺลวฺยา สมมุตสเน ญาณํ.

“ชาติปจฺจยา ชรามรณํ, อสติ ชาติยา นตฺถิ ชรามรณนุ”ติ สงฺขิปิตฺวา ววตฺถาเน ปลฺลวฺยา สมมุตสเน ญาณํ. อตีตมฺปิ อทฺธานํ. อนาถมฺปิ อทฺธานํ “ชาติปจฺจยา ชรามรณํ, อสติ ชาติยา นตฺถิ ชรามรณนุ”ติ สงฺขิปิตฺวา ววตฺถาเน ปลฺลวฺยา สมมุตสเน ญาณํ. ภาวปจฺจยา ชาติ, อสติ ฯเปฯ อุปาทานปจฺจยา ภาโว, อสติ ฯเปฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อสติ ฯเปฯ เวทนาปจฺจยา ตณฺหา, อสติ ฯเปฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา, อสติ ฯเปฯ สพฺพยตนปจฺจยา ผสฺสโส, อสติ ฯเปฯ นามรูปปจฺจยา สพฺพยตนํ, อสติ ฯเปฯ วิลฺลวฺยาณปจฺจยา นามรูปํ, อสติ ฯเปฯ

สงฺขารปัจจุยา วิญฺญาณํ, อสฺสตี ฯเปฯ “อวิชฺชาปัจจุยา สงฺขารธา, อสฺสตี อวิชฺชาเย นตฺถิ สงฺขารธา”ติ สงฺขิปีตฺวา ววตฺถานเ ปญฺญา สมฺมสเน ญาณํ. อตีตมฺปิ อทฺธานํ. อนาคตมฺปิ อทฺธานํ “อวิชฺชาปัจจุยา สงฺขารธา, อสฺสตี อวิชฺชาเย นตฺถิ สงฺขารธา”ติ สงฺขิปีตฺวา ววตฺถานเ ปญฺญา สมฺมสเน ญาณํ, ตํ ภาตฺถุเจเน ญาณํ, ปชานนฺภูเจเน ปญฺญา, เตน วุจฺจติ อตีตานิ นาคตปัจจุปปนฺนานิ ฐมฺมานํ สงฺขิปีตฺวา ววตฺถานเ ปญฺญา สมฺมสเน ญาณํ.

สมมสนญาณนิตฺเตโส ปญฺจโม.

๖. อุทฺถพฺพญาณนิตฺเตโส

[๔๕] กถํ ปัจฺจุปปนฺนานิ ฐมฺมานํ วิปริณามานุปัสฺสเน ปญฺญา อุทฺถพฺพยานุปัสฺสเน ญาณํ ?

ชาติํ รูปํ ปัจฺจุปปนฺนํ. ตสฺส นิพฺพตฺติลกฺขณํ อุทฺโย, วิปริณามลกฺขณํ วโย, อนุปัสฺสนาญาณํ. ชาติตา เวทนา ฯเปฯ ชาติตา สฺสฺสธา ฯเปฯ ชาติตา สงฺขารธา ฯเปฯ ชาติํ วิญฺญาณํ ฯเปฯ ชาติํ จกฺขุํ ฯเปฯ ชาติโต ภโว ปัจฺจุปปนฺโน, ตสฺส นิพฺพตฺติลกฺขณํ อุทฺโย, วิปริณามลกฺขณํ วโย, อนุปัสฺสนาญาณํ.

[๕๐] ปญฺจนฺนํ ขนฺธธาณํ อุทฺยํ ปสฺสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ? วยํ ปสฺสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ? อุทฺถพฺพยํ ปสฺสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ? ปญฺจนฺนํ ขนฺธธาณํ อุทฺยํ ปสฺสฺสนฺโต ปญฺจวิสฺสติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี, วยํ ปสฺสฺสนฺโต ปญฺจวิสฺสติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี, อุทฺถพฺพยํ ปสฺสฺสนฺโต ปญฺจวิสฺสติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี.

รูปกฺขนฺธสฺส อุทฺยํ ปสฺสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ? วยํ ปสฺสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี? อุทฺถพฺพยํ ปสฺสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ? เวทฺนากฺขนฺธสฺส ฯเปฯ สฺสฺสธา กฺขนฺธสฺส ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺธสฺส ฯเปฯ วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส อุทฺยํ ปสฺสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ? วยํ ปสฺสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ? อุทฺถพฺพยํ ปสฺสฺสนฺโต กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ? รูปกฺขนฺธสฺส อุทฺยํ ปสฺสฺสนฺโต ปญฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตี, วยํ ปสฺสฺสนฺโต ปญฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตี, อุทฺถพฺพยํ ปสฺสฺสนฺโต ทส ลกฺขณานิ ปสฺสตี. เวทฺนากฺขนฺธสฺส ฯเปฯ สฺสฺสธา กฺขนฺธสฺส ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺธสฺส ฯเปฯ วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส ฯเปฯ อุทฺยํ ปสฺสฺสนฺโต ปญฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตี, วยํ ปสฺสฺสนฺโต ปญฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตี, อุทฺถพฺพยํ ปสฺสฺสนฺโต ทส ลกฺขณานิ ปสฺสตี.

สฤณากษณฺรชฺส... สงฺขารกษณฺรชฺส... วิญฺเณณกษณฺรชฺส อุทฺถํ ปสฺสนฺโต กตฺมานิ
 ปญฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ? อวิชฺชาสมุทฺทยา วิญฺเณณสมุทฺทยิตี ปจฺจยสมุทฺทยญฺเณ
 วิญฺเณณกษณฺรชฺส อุทฺถํ ปสฺสตี, ตณฺหาสมุทฺทยา วิญฺเณณสมุทฺทยิตี ปจฺจยสมุทฺทยญฺเณ
 วิญฺเณณกษณฺรชฺส อุทฺถํ ปสฺสตี, กมฺมสมุทฺทยา วิญฺเณณสมุทฺทยิตี ปจฺจยสมุทฺทยญฺเณ
 วิญฺเณณกษณฺรชฺส อุทฺถํ ปสฺสตี, นามรูปสมุทฺทยา วิญฺเณณสมุทฺทยิตี ปจฺจยสมุทฺทยญฺเณ
 วิญฺเณณกษณฺรชฺส อุทฺถํ ปสฺสตี. นิพฺพตฺติลกฺขณํ ปสฺสนฺโตปิ วิญฺเณณกษณฺรชฺส อุทฺถํ
 ปสฺสตี. วิญฺเณณกษณฺรชฺส อุทฺถํ ปสฺสนฺโต อิมานิ ปญฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตี.

วํ ปสฺสนฺโต กตฺมานิ ปญฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตี ? อวิชฺชานิโรธา วิญฺเณณนิโรธิตี
 ปจฺจยนิโรธญฺเณ วิญฺเณณกษณฺรชฺส วํ ปสฺสตี, ตณฺหานิโรธา วิญฺเณณนิโรธิตี ปจฺจย
 นิโรธญฺเณ วิญฺเณณกษณฺรชฺส วํ ปสฺสตี, กมฺมนิโรธา วิญฺเณณนิโรธิตี ปจฺจยนิโรธญฺเณ
 วิญฺเณณกษณฺรชฺส วํ ปสฺสตี, นามรูปนิโรธา วิญฺเณณนิโรธิตี ปจฺจยนิโรธญฺเณ
 วิญฺเณณกษณฺรชฺส วํ ปสฺสตี, วิปริณามลกฺขณํ ปสฺสนฺโตปิ วิญฺเณณกษณฺรชฺส วํ ปสฺสตี.
 วิญฺเณณกษณฺรชฺส วํ ปสฺสนฺโต อิมานิ ปญฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตี. อุทฺทพฺพยํ ปสฺสนฺโต
 อิมานิ ทส ลกฺขณานิ ปสฺสตี.

ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ อุทฺถํ ปสฺสนฺโต อิมานิ ปญฺจวิสตี ลกฺขณานิ ปสฺสตี, วํ ปสฺสนฺโต
 อิมานิ ปญฺจวิสตี ลกฺขณานิ ปสฺสตี, อุทฺทพฺพยํ ปสฺสนฺโต อิมานิ ปญฺจวิสตี ลกฺขณานิ
 ปสฺสตี. ตํ ฅาตฺถญฺเณ ฅาณํ, ปชานนญฺเณ ปญฺญา, เตน วุจฺจตี ปจฺจุปฺปนฺนํ ฅมฺมานํ
 วิปริณามานุปสฺสเน ปญฺญา อุทฺทพฺพยานุปสฺสเน ฅาณํ.

°รูปกฺขนฺธา อหฺารสมุทฺทยา,° เวทนา สลฺลฺลา สงฺขาราคี° เสสา° ขนฺธา ผสฺสสมุทฺทยา.
 วิญฺเณณกษณฺรชฺส° นามรูปสมุทฺทยา.°

อุทฺทพฺพยฅาณนิตฺเตโส ฅญฺโจะ.

°-° ฅ.ม., อี. รูปกษณฺโร อหฺารสมุทฺโย

๒ ฅ.ม., อี. อิตฺตํ โท นตฺถิ

๓ ฅ.ม., อี. ตโย

๔ ฅ.ม., อี. วิญฺเณณกษณฺโร

๕ ฅ.ม., อี. นามรูปสมุทฺโย

ตโย อุปปัจจานเน กุสลตา นานาทีฏฐิสฺสู น กมฺปตีติ.

ตํ ฌาตภูเจเน ฌาณํ, ปชานนภูเจเน ปญฺญา, เตเน วุจฺจติ อารมฺมณํ ปฏฺฐิสฺสงฺขา
ภงฺกานุปฺสฺสเน ปญฺญา วิปฺสฺสเน ฌาณํ.

ภงฺกานุปฺสฺสนาฌาณนิตฺเทโส สत्ตตโม.

๘. อาทীনวฌาณนิตฺเทส

[๕๑] กถํ ภยตฺตูปฺปัจจานเน ปญฺญา อาทীনเว ฌาณํ ? อุปฺปาโท ภยฺนฺติ ภยตฺตูปฺปัจจานเน
ปญฺญา อาทীনเว ฌาณํ, ปวตฺตํ ภยฺนฺติ ภยตฺตูปฺปัจจานเน ปญฺญา อาทীনเว ฌาณํ, นิमितฺตํ ภยฺนฺติ
ฯเปฯ อายุหรฺนา ภยฺนฺติ... ปฏฺฐิสฺนฺธิ ภยฺนฺติ... คติ ภยฺนฺติ... นิพฺพตฺติ ภยฺนฺติ... อุปฺปตฺติ ภยฺนฺติ
... ชาติ ภยฺนฺติ... ชฺรา ภยฺนฺติ... พฺยาธิ ภยฺนฺติ... มรณํ ภยฺนฺติ... โสโก ภยฺนฺติ... ปรีเทโว
ภยฺนฺติ... อุปายาโส ภยฺนฺติ... ภยตฺตูปฺปัจจานเน ปญฺญา อาทীনเว ฌาณํ.

อนุปฺปาโท เขมฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ, อปฺปวตฺตํ เขมฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ ฯเปฯ
อนุปายาโส เขมฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ.

อุปฺปาโท ภยํ, อนุปฺปาโท เขมฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ, ปวตฺตํ ภยํ อปฺปวตฺตํ เขมฺนฺติ
สฺนฺติปฺเท ฌาณํ ฯเปฯ อุปายาโส ภยํ, อนุปายาโส เขมฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ.

อุปฺปาโท ทฺถฺกฺขฺนฺติ ภยตฺตูปฺปัจจานเน ปญฺญา อาทীনเว ฌาณํ ฯเปฯ อุปายาโส ทฺถฺกฺขฺนฺติ
ภยตฺตูปฺปัจจานเน ปญฺญา อาทীনเว ฌาณํ.

อนุปฺปาโท สฺขฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ, อปฺปวตฺตํ สฺขฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ ฯเปฯ
อนุปายาโส สฺขฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ.

อุปฺปาโท ทฺถฺกฺขํ, อนุปฺปาโท สฺขฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ, ปวตฺตํ ทฺถฺกฺขํ, อปฺปวตฺตํ สฺขฺนฺติ,
สฺนฺติปฺเท ฌาณํ ฯเปฯ อุปายาโส ทฺถฺกฺขํ, อนุปายาโส สฺขฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ.

อุปฺปาโท สามีสฺนฺติ ภยตฺตูปฺปัจจานเน ปญฺญา อาทীনเว ฌาณํ, ปวตฺตํ สามีสฺนฺติ
ภยตฺตูปฺปัจจานเน ปญฺญา อาทীনเว ฌาณํ ฯเปฯ อุปายาโส สามีสฺนฺติ ภยตฺตูปฺปัจจานเน ปญฺญา
อาทীনเว ฌาณํ.

อนุปฺปาโท นีรามีสฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ, อปฺปวตฺตํ นีรามีสฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ ฯเปฯ
อนุปายาโส นีรามีสฺนฺติ สฺนฺติปฺเท ฌาณํ.

ฯเปฯ อายุหนมฺลจิตฺตมฺยตา... ปฏิสนฺธิมฺลจิตฺตมฺยตา... คติมฺลจิตฺตมฺยตา... นิพฺพตฺติ
มฺลจิตฺตมฺยตา... อุปตฺตติมฺลจิตฺตมฺยตา... ชาติมฺลจิตฺตมฺยตา... ชรามฺลจิตฺตมฺยตา... พฺยathi
มฺลจิตฺตมฺยตา... มรณมฺลจิตฺตมฺยตา... โสกมฺลจิตฺตมฺยตา... ปริเทวมฺลจิตฺตมฺยตา... อุปายาส
มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฅาณฺ.

อุปฺปาโท ทฺกฺขณฺติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฅาณฺ,
ปวตฺตํ ทฺกฺขณฺติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฅาณฺ, นิमितฺตํ
ทฺกฺขณฺติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฅาณฺ ฯเปฯ อุปายาส
ทฺกฺขณฺติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฅาณฺ.

อุปฺปาโท ภยณฺติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฅาณฺ,
ปวตฺตํ ภยณฺติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฅาณฺ ฯเปฯ
อุปายาส ภยณฺติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฅาณฺ.

อุปฺปาโท สามีสนฺติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส
ฅาณฺ, ปวตฺตํ สามีสนฺติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฅาณฺ
ฯเปฯ อุปายาส สามีสนฺติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฅาณฺ.

อุปฺปาโท สงฺขาราติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส
ฅาณฺ, ปวตฺตํ สงฺขาราติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฅาณฺ
ฯเปฯ อุปายาส สงฺขาราติ มฺลจิตฺตมฺยตาปฏิสงฺขาสนฺติญฺจนา ปณฺณา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฅาณฺ.

อุปฺปาโท สงฺขารา, เต สงฺขารา อชฺฌมฺเปกฺขตีติ สงฺขารุเปกฺขา. เย จ สงฺขารา ยา จ
อุเปกฺขา อุโภเปเต สงฺขารา, เต สงฺขารา อชฺฌมฺเปกฺขตีติ สงฺขารุเปกฺขา. ปวตฺตํ สงฺขารา ฯเปฯ
นิमितฺตํ สงฺขารา... อายุหนมฺล สงฺขารา... ปฏิสนฺธิ สงฺขารา... คติ สงฺขารา... นิพฺพตฺติ สงฺขารา
... อุปตฺตติ สงฺขารา... ชาติ สงฺขารา... ชรา สงฺขารา... พฺยathi สงฺขารา... มรณํ สงฺขารา...
โสโก สงฺขารา... ปริเทโว สงฺขารา... อุปายาส สงฺขารา, เต สงฺขารา อชฺฌมฺเปกฺขตีติ
สงฺขารุเปกฺขา. เย จ สงฺขารา ยา จ อุเปกฺขา อุโภเปเต สงฺขารา, เต สงฺขารา อชฺฌมฺเปกฺขตีติ
สงฺขารุเปกฺขา.

[๕๕] กติหากาเรหิ สงฺขารุเปกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ ? อญฺจหากาเรหิ
สงฺขารุเปกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ.

ปุถุชนสฺส กติหากาเรหิ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ. เสกฺขสฺส กติหากาเรหิ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ. วิตฺราคสฺส กติหากาเรหิ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ ? ปุถุชนสฺส ทฺวิหากาเรหิ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ. เสกฺขสฺส ตีหากาเรหิ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ. วิตฺราคสฺส ตีหากาเรหิ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ.

ปุถุชนสฺส กตเมหิ ทฺวิหากาเรหิ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ ? ปุถุชฺชโน สงฺขารูปेภฺขํ อภินนฺทติ वा วิปสฺสติ वा. ปุถุชนสฺส อิมेหิ ทฺวิหากาเรหิ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ.

เสกฺขสฺส กตเมหิ ตีหากาเรหิ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ ? เสกฺโข สงฺขารูปेภฺขํ อภินนฺทติ वा วิปสฺสติ वा ปฏิสงฺขาย वा ผลสฺมาปคฺคํ สฺมาปชฺชติ, เสกฺขสฺส อิมेหิ ตีหากาเรหิ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ.

วิตฺราคสฺส กตเมหิ ตีหากาเรหิ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ ? วิตฺราโค สงฺขารูปेภฺขํ วิปสฺสติ वा ปฏิสงฺขาย वा ผลสฺมาปคฺคํ สฺมาปชฺชติ, ตทฺชณฺณเปภฺจิตฺวา สฺลยฺยตฺตวิหาเรณ वा อนิมิตฺตวิหาเรณ वा อปฺปณฺนิหิตฺตวิหาเรณ वा วิหฺรติ. วิตฺราคสฺส อิมेหิ ตีหากาเรหิ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ โหติ.

[๕๖] กถํ ปุถุชนสฺส จ เสกฺขสฺส จ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ เอกคฺคํ โหติ ? ปุถุชนสฺส สงฺขารูปेภฺขํ อภินนฺทโต จิตฺตํ กิลิฺสฺสติ, ภาวนาย ปริปนฺโนโ โหติ, ปฏิเวธสฺส อนฺตรายโ โหติ, อายติปฺปฏิสนฺธิยา^๑ ปจฺจโย โหติ. เสกฺขสฺสปิ^๒ สงฺขารูปेภฺขํ อภินนฺทโต จิตฺตํ กิลิฺสฺสติ, ภาวนาย ปริปนฺโนโ โหติ, อุตฺตริปฺปฏิเวธสฺส อนฺตรายโ โหติ, อายติปฺปฏิสนฺธิยา^๑ ปจฺจโย โหติ. เอวํ ปุถุชนสฺส จ เสกฺขสฺส จ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ เอกคฺคํ โหติ อภินนฺทญฺเณ.

กถํ ปุถุชนสฺส จ เสกฺขสฺส จ วิตฺราคสฺส จ สงฺขารูปेภฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ เอกคฺคํ โหติ ? ปุถุชฺชโน สงฺขารูปेภฺขํ อนิจฺจโตปิ ทฺกฺขโตปิ อนคฺคโตปิ วิปสฺสติ, เสกฺโขปิ สงฺขารูปेภฺขํ อนิจฺจโตปิ ทฺกฺขโตปิ อนคฺคโตปิ วิปสฺสติ, วิตฺราโคปิ สงฺขารูปेภฺขํ

^๑ น.ม. อายติ ปฺปฏิสนฺธิยา

^๒ ส. เสกฺขสฺส จ

สุณฺณตวิหาเรน วา อนิมิตฺตวิหาเรน วา อปฺปณฺหิตฺตวิหาเรน วา วิหฺรติ. เอวํ เสกฺขสฺส จ
 วิตฺราคสฺส จ สงฺขารุเปกฺขาย จิตฺตสฺส อภินิหารโ นานตฺตํ โหติ วิหารสฺมาปตฺตญฺเณน.

[๕๗] กติ สงฺขารุเปกฺขา สมถวเสน อุปฺปชฺชนฺติ, กติ สงฺขารุเปกฺขา วิปฺสฺสนาวเสน
 อุปฺปชฺชนฺติ ? อญฺจ สงฺขารุเปกฺขา สมถวเสน อุปฺปชฺชนฺติ, ทส สงฺขารุเปกฺขา วิปฺสฺสนา
 วเสน อุปฺปชฺชนฺติ.

กตมา อญฺจ สงฺขารุเปกฺขา สมถวเสน อุปฺปชฺชนฺติ ? ปจฺมชฺฌานํ ปฏฺฐิลาภตฺถาย นีวรณ
 ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติจฺจนฺนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ. ทุตฺติชฺฌานํ ปฏฺฐิลาภตฺถาย วิตกฺกวิจาเร
 ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติจฺจนฺนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ. ตุตฺติชฺฌานํ ปฏฺฐิลาภตฺถาย ปีตี
 ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติจฺจนฺนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ. จตฺตตฺถชฺฌานํ ปฏฺฐิลาภตฺถาย สุขทุกฺข
 ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติจฺจนฺนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ. อากาसानญฺจายตนสฺมาปตฺตี ปฏฺฐิลาภตฺถาย
 รูปสฺสยํ ปฏฺฐิมสฺสยํ นานตฺตสฺสยํ ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติจฺจนฺนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ.
 วิญฺญาณญฺจายตนสฺมาปตฺตี ปฏฺฐิลาภตฺถาย อากาसानญฺจายตนสฺสยํ ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติจฺจนฺนา
 ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ. อากิณฺญญฺจายตนสฺมาปตฺตี ปฏฺฐิลาภตฺถาย วิญฺญาณญฺจายตน
 สฺสยํ ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติจฺจนฺนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ. เนวสฺสยฺยานาสฺสยฺจายตน
 สฺมาปตฺตี ปฏฺฐิลาภตฺถาย อากิณฺญญฺจายตนสฺสยํ ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติจฺจนฺนา ปญฺญา
 สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ. อีมา อญฺจ สงฺขารุเปกฺขา สมถวเสน อุปฺปชฺชนฺติ.

กตมา ทส สงฺขารุเปกฺขา วิปฺสฺสนาวเสน อุปฺปชฺชนฺติ ? โสตาปตฺติมคฺคํ
 ปฏฺฐิลาภตฺถาย อุปฺปาทํ ปวตฺตํ นิมิตฺตํ อายุหนํ ปฏฺฐิสนฺธิ คตี นิพฺพตฺตี อุปฺปตฺตี ชาตี ชฺร
 พฺยาธิ มรณํ โสกํ ปริเทวํ อุปายาสํ ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติจฺจนฺนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ.
 โสตาปตฺตติผลสฺมาปตฺตตฺถาย อุปฺปาทํ ปวตฺตํ นิมิตฺตํ อายุหนํ ปฏฺฐิสนฺธิ คตี นิพฺพตฺตี
 อุปฺปตฺตี ชาตี ชฺร พฺยาธิ มรณํ โสกํ ปริเทวํ อุปายาสํ ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติจฺจนฺนา ปญฺญา
 สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ. สกทาคามิมคฺคํ ปฏฺฐิลาภตฺถาย ๔เปฯ สกทาคามิผลสฺมาปตฺตตฺถาย
 ๔เปฯ อนาคามิมคฺคํ ปฏฺฐิลาภตฺถาย ๔เปฯ อนาคามิผลสฺมาปตฺตตฺถาย ๔เปฯ อรหตฺตมคฺคํ
 ปฏฺฐิลาภตฺถาย อุปฺปาทํ ปวตฺตํ นิมิตฺตํ อายุหนํ ปฏฺฐิสนฺธิ คตี นิพฺพตฺตี อุปฺปตฺตี ชาตี ชฺร
 พฺยาธิ มรณํ โสกํ ปริเทวํ อุปายาสํ ปฏฺฐิสงฺขา สนฺติจฺจนฺนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺส ฌาณํ.
 อรหตฺตผลสฺมาปตฺตตฺถาย ๔เปฯ สุณฺณตวิหารสฺมาปตฺตตฺถาย ๔เปฯ อนิมิตฺตวิหาร
 สฺมาปตฺตตฺถาย อุปฺปาทํ ปวตฺตํ นิมิตฺตํ อายุหนํ ปฏฺฐิสนฺธิ คตี นิพฺพตฺตี อุปฺปตฺตี ชาตี ชฺร

พฺยาริ มรณํ โสกํ ปริเทวํ อุปายาสํ ปฏิสงฺขา สนฺติภฺจนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ ฅาณํ.
อิมํ ทส สงฺขารุเปกฺขา วิปสฺสนาวเสน อุปฺปชฺชนฺติ.

[๕๘] กติ สงฺขารุเปกฺขา กุสลา, กติ อกุสลา, กติ อพฺยาคตา ? ปณฺณรส^๑
สงฺขารุเปกฺขา กุสลา, ทิสฺโส สงฺขารุเปกฺขา อพฺยาคตา, นตฺถิ สงฺขารุเปกฺขา อกุสลา.

ปฏิสงฺขา สนฺติภฺจนา ปญฺญา อภฺจ จิตฺตสฺส โคจฺรา
ปฺปชฺชนฺตสฺส เทว โหนฺติ ตโย เสกฺขสฺส โคจฺรา.
ตโย จ วิตฺราคสฺส เยหิ จิตฺตํ วิวญฺญฺติ
อภฺจ สฺมาธิสฺส ปจฺจยา ทส ฅาณสฺส โคจฺรา.
อภฺจารส สงฺขารุเปกฺขา ติณฺณํ วิโมกฺขาน ปจฺจยา
อิม อภฺจารสาการา ปญฺญา ยสฺส ปริจฺจิตา
กุสโล สงฺขารุเปกฺขาสฺ^๒ นานาภิภฺจิสฺส น กมฺปตีติ.

ตํ ฅาตฺถุเจน ฅาณํ, ปชานนฺนุเจน ปญฺญา, เตน วุจฺจติ มุญฺจิตฺกมฺยตาปฏิสงฺขา
สนฺติภฺจนา ปญฺญา สงฺขารุเปกฺขาสฺ ฅาณํ.

สงฺขารุเปกฺขานิหิตฺโส นวโม.

๑๐. โคตรภฺจณานิหิตฺโส

[๕๙] กถํ พหิทฺธาภฺจณวิวญฺญฺเน ปญฺญา โคตรภฺจณานิ^๓ ?

อุปฺปาทํ อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ, ปวตฺตํ อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ, นิमितฺตํ อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ,
อายุหนํ อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ, ปฏิสนฺธิ อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ, คตี อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ, นิพฺพตฺตี
อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ, อุปฺปตฺตี อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ, ชาตี อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ, ชรํ อภฺจยฺยตีติ
โคตรภฺจ, พฺยาริ อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ, มรณํ อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ, โสกํ อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ,
ปริเทวํ อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ, อุปายาสํ อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ, พหิทฺธา สงฺขารนิमितฺตํ
อภฺจยฺยตีติ โคตรภฺจ. อนฺอุปฺปาทํ ปกฺขนฺทตีติ โคตรภฺจ. อปฺปวตฺตํ ปกฺขนฺทตีติ โคตรภฺจ ๆเปฯ

^๑ ปนฺนรสาตีปี ปาโง

^๒ ก. กุสลา สงฺขารสฺ

^๓ จ.ม. โคตรภฺจณานิ. เหวมฺปรีปี

นิโรธ นิพพาน ปกขนุทตติ โคตรฏ. อุปปาหํ อภิกุยฺยิตฺวา อนุปฺปาหํ ปกขนุทตติ โคตรฏ,
 ปวตฺตํ อภิกุยฺยิตฺวา อปฺปวตฺตํ ปกขนุทตติ โคตรฏ, นิมิตฺตํ อภิกุยฺยิตฺวา อนิมิตฺตํ ปกขนุทตติ
 โคตรฏ ฯเปฯ พหิทฺธา สงฺขารนินิตฺตํ อภิกุยฺยิตฺวา นิโรธ นิพพาน ปกขนุทตติ โคตรฏ.

อุปปาทา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, ปวตฺตา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, นิมิตฺตา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ,
 อายุหนฺนา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, ปฏฺิสนฺธิยา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, คตฺติยา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ,
 นิพฺพตฺติยา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, อุปฺปตฺติยา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, ชาตฺติยา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ,
 ฆราย วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, พุยาธิมฺหา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, มรณฺนา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, โสกา
 วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, ปรีเทวฺา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, อุปายาสา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, พหิทฺธา
 สงฺขารนินิตฺตา วุฏฺฐาตฺติ โคตรฏ, อนุปฺปาหํ ปกขนุทตติ โคตรฏ, อปฺปวตฺตํ ปกขนุทตติ
 โคตรฏ ฯเปฯ นิโรธ นิพพาน ปกขนุทตติ โคตรฏ.

อุปปาทา วุฏฺฐิตฺวา^๑ อนุปฺปาหํ ปกขนุทตติ โคตรฏ, ปวตฺตา วุฏฺฐิตฺวา อปฺปวตฺตํ
 ปกขนุทตติ โคตรฏ, นิมิตฺตา วุฏฺฐิตฺวา อนิมิตฺตํ ปกขนุทตติ โคตรฏ, อายุหนฺนา วุฏฺฐิตฺวา
 อนายุหนํ ปกขนุทตติ โคตรฏ, ปฏฺิสนฺธิยา วุฏฺฐิตฺวา อปฺปฏฺิสนฺธิ ปกขนุทตติ โคตรฏ,
 คตฺติยา วุฏฺฐิตฺวา อคตฺติ ปกขนุทตติ โคตรฏ, นิพฺพตฺติยา วุฏฺฐิตฺวา อนินิพฺพตฺติ ปกขนุทตติ
 โคตรฏ, อุปฺปตฺติยา วุฏฺฐิตฺวา อนุปฺปตฺติ ปกขนุทตติ โคตรฏ, ชาตฺติยา วุฏฺฐิตฺวา อชาตฺติ
 ปกขนุทตติ โคตรฏ, ฆราย วุฏฺฐิตฺวา อฆริ ปกขนุทตติ โคตรฏ, พุยาธิมฺหา วุฏฺฐิตฺวา
 อพุยาธิ ปกขนุทตติ โคตรฏ, มรณฺนา วุฏฺฐิตฺวา อมตํ ปกขนุทตติ โคตรฏ, โสกา วุฏฺฐิตฺวา
 อโสเก ปกขนุทตติ โคตรฏ, ปรีเทวฺา วุฏฺฐิตฺวา อปรีเทวํ ปกขนุทตติ โคตรฏ, อุปายาสา
 วุฏฺฐิตฺวา อนุปายาสํ ปกขนุทตติ โคตรฏ, พหิทฺธา สงฺขารนินิตฺตา วุฏฺฐิตฺวา นิโรธ
 นิพพาน ปกขนุทตติ โคตรฏ.

อุปปาทา วิวุกฺขิตฺติ โคตรฏ, ปวตฺตา วิวุกฺขิตฺติ โคตรฏ ฯเปฯ พหิทฺธา สงฺขารนินิตฺตา
 วิวุกฺขิตฺติ โคตรฏ. อนุปฺปาหํ ปกขนุทตติ โคตรฏ, อปฺปวตฺตํ ปกขนุทตติ โคตรฏ ฯเปฯ
 นิโรธ นิพพาน ปกขนุทตติ โคตรฏ.

อุปปาทา วิวุกฺขิตฺวา อนุปฺปาหํ ปกขนุทตติ โคตรฏ, ปวตฺตา วิวุกฺขิตฺวา อปฺปวตฺตํ
 ปกขนุทตติ โคตรฏ ฯเปฯ พหิทฺธา สงฺขารนินิตฺตา วิวุกฺขิตฺวา นิโรธ นิพพาน ปกขนุทตติ
 โคตรฏ.

^๑ ฉ.,อิ. วุฏฺฐิตฺวา. เวมฺปริปี

อฏฐ สมาริสฺส ปจฺจยา ทส ฌาณสฺส โคจฺรา
 อฏฐารส โคตฺรภู ฌมฺมา ตินฺณํ วิโมกฺขาน ปจฺจยา.
 อิม อฏฐารสาการา ปรุณฺวา ยสฺส ปฺริจฺจิตา
 กุสโล วิวฏฺเฐ วุฏฺฐาเน นานาทิฏฺฐิสฺสุ น กมฺปตีติ.

ตํ ฌาตฺตฺวฺจ ฌาณํ, ปชานนฺตฺวฺจ ปรุณฺวา, เตน วุจฺจติ พหิทฺธา วุฏฺฐานวิวฏฺฐเน
 ปรุณฺวา โคตฺรภูณฺวณํ.

โคตฺรภูณฺวณนิทฺเทโส ทสโม.

๑๑. มคฺคณฺวณนิทฺเทส

[๖๑] กถํ ทฺวโต วุฏฺฐานวิวฏฺฐเน ปรุณฺวา มคฺเค ฌาณํ ?

โสตาปตฺติมคฺคกฺขณฺเ ทสฺสนนฺตฺวฺจ สมฺมาทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิยา วุฏฺฐาติ, ตทฺนฺวตฺตก
 กิเลเสหิ จ ขนฺฺเชหิ จ วุฏฺฐาติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. เตน วุจฺจติ ทฺวโต วุฏฺฐ
 านวิวฏฺฐเน ปรุณฺวา มคฺเค ฌาณํ. อภินิโรปนฺตฺวฺจ สมฺมาสงฺกปฺโป มิจฺฉาสงฺกปฺปา วุฏฺฐาติ,
 ตทฺนฺวตฺตกกิเลเสหิ จ ขนฺฺเชหิ จ วุฏฺฐาติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. เตน วุจฺจติ
 ทฺวโต วุฏฺฐานวิวฏฺฐเน ปรุณฺวา มคฺเค ฌาณํ.

ปฺริคฺคหฺนฺตฺวฺจ สมฺมาวาจา มิจฺฉาวาจา ย วุฏฺฐาติ, ตทฺนฺวตฺตกกิเลเสหิ จ ขนฺฺเชหิ จ
 วุฏฺฐาติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. เตน วุจฺจติ ทฺวโต วุฏฺฐานวิวฏฺฐเน ปรุณฺวา
 มคฺเค ฌาณํ.

สมฺมฺจฺยานนฺตฺวฺจ สมฺมากมฺมนฺโต มิจฺฉากมฺมนฺตา วุฏฺฐาติ, ตทฺนฺวตฺตกกิเลเสหิ จ
 ขนฺฺเชหิ จ วุฏฺฐาติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. เตน วุจฺจติ ทฺวโต วุฏฺฐานวิวฏฺฐเน
 ปรุณฺวา มคฺเค ฌาณํ.

โวทานนฺตฺวฺจ สมฺมาอาชีโว มิจฺฉาอาชีวา วุฏฺฐาติ, ตทฺนฺวตฺตกกิเลเสหิ จ ขนฺฺเชหิ จ
 วุฏฺฐาติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. เตน วุจฺจติ ทฺวโต วุฏฺฐานวิวฏฺฐเน ปรุณฺวา
 มคฺเค ฌาณํ.

ปคฺคหฺนฺตฺวฺจ สมฺมาวายาโม มิจฺฉาวายาโม วุฏฺฐาติ, ตทฺนฺวตฺตกกิเลเสหิ จ ขนฺฺเชหิ จ
 วุฏฺฐาติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. เตน วุจฺจติ ทฺวโต วุฏฺฐานวิวฏฺฐเน ปรุณฺวา
 มคฺเค ฌาณํ.

ทุกโต วุฏฐิตา ปญญา ผลุเสตติ อมตํ ปทํ.
 วิโมกฺขจริยํ ชานาติ นานตฺเตกตฺตโกวิทํ
 ทฺวินฺนํ ฅาณานํ กุสลตา นานาทิฏฺฐิสฺสุ น กมฺปตีติ.

ตํ ฅาตถุเจณ ฅาณํ, ปชานนถุเจณ ปญญา. เตน วุจฺจติ ทุกโต วุฏฺฐานวิวถุฏฺเณ
 ปญญา มกุเค ฅาณํ.

มคฺคฅาณนิตฺเตโส เอกาทสโม.

๑๒. ผลฅาณนิตฺเตส

[๖๓] ถลํ ปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิตฺตปญญา ผล ฅาณํ ?

โสตปตฺตติมคฺคกฺขณ ทุสฺสนถุเจณ สมฺมาทิฏฺฐิ มิจฺจาทิฏฺฐิยา วุฏฺฐาติ, ตทฺนวุตฺตก
 กิเลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. ตํปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิตฺตา
 อฺปฺปชฺชติ สมฺมาทิฏฺฐิ, มคฺคสุเสตฺ ผลํ.

อภินิโรปนถุเจณ สมฺมาสงฺกปโป มิจฺจาสงฺกปฺปา วุฏฺฐาติ, ตทฺนวุตฺตกกิเลเสหิ จ
 ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. ตํปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิตฺตา อฺปฺปชฺชติ
 สมฺมาสงฺกปโป, มคฺคสุเสตฺ ผลํ.

ปริคฺคถุเจณ สมฺมาวาจา มิจฺจาวาจา ย วุฏฺฐาติ, ตทฺนวุตฺตกกิเลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ
 วุฏฺฐาติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. ตํปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิตฺตา อฺปฺปชฺชติ
 สมฺมาวาจา, มคฺคสุเสตฺ ผลํ.

สมฺภูจฺานถุเจณ สมฺมากมฺมนฺโต มิจฺจากมฺมนฺตา วุฏฺฐาติ, ตทฺนวุตฺตกกิเลเสหิ จ
 ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. ตํปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิตฺตา อฺปฺปชฺชติ
 สมฺมากมฺมนฺโต, มคฺคสุเสตฺ ผลํ.

โวทานถุเจณ สมฺมาอาชีโว มิจฺจาอาชีวา วุฏฺฐาติ, ตทฺนวุตฺตกกิเลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ
 วุฏฺฐาติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. ตํปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺฐิตฺตา อฺปฺปชฺชติ
 สมฺมาอาชีโว, มคฺคสุเสตฺ ผลํ.

ปกคฺคหฺนุเจฺน สมฺมาวายาโม มิจฺฉาวายามา วุฏฺฐาติ, ตทฺทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ, พหิทฺฐา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. ตํปโยคปฺปฏฺิปปสฺสทฺทฺตฺตา อุปฺปชฺชติ สมฺมาวายาโม, มคฺคสฺเสตํ ผลํ.

อุปฺปฏฺานฺนุเจฺน สมฺมาสฺติ มิจฺฉาสฺติยา วุฏฺฐาติ, ตทฺทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ, พหิทฺฐา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. ตํปโยคปฺปฏฺิปปสฺสทฺทฺตฺตา อุปฺปชฺชติ สมฺมาสฺติ, มคฺคสฺเสตํ ผลํ.

อวิกฺเขปฺนุเจฺน สมฺมาสมาธิ มิจฺฉาสมาธิโต วุฏฺฐาติ, ตทฺทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ, พหิทฺฐา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. ตํปโยคปฺปฏฺิปปสฺสทฺทฺตฺตา อุปฺปชฺชติ สมฺมาสมาธิ, มคฺคสฺเสตํ ผลํ.

สกทาคามิมคฺคกฺขณฺเ ทสฺสนฺนุเจฺน สมฺมาทิฏฺฐิ ๔เปฯ อวิกฺเขปฺนุเจฺน สมฺมาสมาธิ โอิพาริกา กามราคสฺสโลचना ปฏฺิฆสฺสโลचना, โอิพาริกา กามราคานุสฺยา ปฏฺิฆานุสฺยา วุฏฺฐาติ, ตทฺทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ, พหิทฺฐา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. ตํปโยคปฺปฏฺิปปสฺสทฺทฺตฺตา อุปฺปชฺชติ สมฺมาสมาธิ, มคฺคสฺเสตํ ผลํ.

อนาคามิมคฺคกฺขณฺเ ทสฺสนฺนุเจฺน สมฺมาทิฏฺฐิ ๔เปฯ อวิกฺเขปฺนุเจฺน สมฺมาสมาธิ อณฺุสฺหคฺตา กามราคสฺสโลचना ปฏฺิฆสฺสโลचना, อณฺุสฺหคฺตา กามราคานุสฺยา ปฏฺิฆานุสฺยา วุฏฺฐาติ, ตทฺทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ, พหิทฺฐา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. ตํปโยคปฺปฏฺิปปสฺสทฺทฺตฺตา อุปฺปชฺชติ สมฺมาสมาธิ, มคฺคสฺเสตํ ผลํ.

อรหฺตฺตมคฺคกฺขณฺเ ทสฺสนฺนุเจฺน สมฺมาทิฏฺฐิ ๔เปฯ อวิกฺเขปฺนุเจฺน สมฺมาสมาธิ รุปราคา อรุปราคา มานา อุทฺทฺจจา ถินมิตฺธา^๑ อวิชฺชาย, ภวราคานุสฺยา มานานุสฺยา อวิชฺชานุสฺยา วุฏฺฐาติ, ตทฺทฺนฺวตฺตกฺกิลเสหิ จ ขนฺุเชหิ จ วุฏฺฐาติ, พหิทฺฐา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ วุฏฺฐาติ. ตํปโยคปฺปฏฺิปปสฺสทฺทฺตฺตา อุปฺปชฺชติ สมฺมาสมาธิ, มคฺคสฺเสตํ ผลํ. ตํ ฅาตฺนุเจฺน ฅาณํ, ปชานนฺนุเจฺน ปฅณฺา. เตน วุจฺจติ ปโยคปฺปฏฺิปปสฺสทฺทฺธิปฅณฺา ผล ฅาณํ.

ผลฅาณนิตฺุเทโส ทฺวาทสโม.

^๑จ.ม. อํ ปาโจ น ทิสฺสติ

๑๓. วิมุตติญาณนิตฺยเทศ

[๖๔] ถลั ฉินฺนมนุสฺสเน^๑ ปรลฺลว วิมุตฺติญาณั ?

โสตาปรตฺติมคฺเคน สกฺกายทิกฺขจึ วิจิกิจฺฉา สีลพฺพตปรามาโส, ทิกฺขจฺานุสโย วิจิกิจฺฉานุสโย อตฺตโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิลเสทา สมฺมา สมฺมจฺฉินฺนา โหนฺติ, อิมฺหิ ปรลฺลจฺหิ อุปกฺกิลเสหิ สปรียญฺจฺานเนหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ สุวิมุตฺตํ. ตํวิมุตฺติญาณตฺถุเจน ญาณั, ปรชานนญฺเจน ปรลฺลว. เตน วุจฺจติ ฉินฺนมนุสฺสเน ปรลฺลว วิมุตฺติญาณั.

สกทาคามิมคฺเคน โอิพาริกั กามราคสลฺโลชนั ปฏฺิฆสลฺโลชนั, โอิพาริกโก กามราคานุสโย ปฏฺิฆานุสโย อตฺตโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิลเสทา สมฺมา สมฺมจฺฉินฺนา โหนฺติ, อิมฺหิ จตฺุหิ อุปกฺกิลเสหิ สปรียญฺจฺานเนหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ สุวิมุตฺตํ. ตํวิมุตฺติญาณตฺถุเจน ญาณั, ปรชานนญฺเจน ปรลฺลว. เตน วุจฺจติ ฉินฺนมนุสฺสเน ปรลฺลว วิมุตฺติญาณั.

อนาคามิมคฺเคน อณฺุสหคฺตํ กามราคสลฺโลชนั ปฏฺิฆสลฺโลชนั, อณฺุสหคโต กามราคานุสโย ปฏฺิฆานุสโย อตฺตโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิลเสทา สมฺมา สมฺมจฺฉินฺนา โหนฺติ, อิมฺหิ จตฺุหิ อุปกฺกิลเสหิ สปรียญฺจฺานเนหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ สุวิมุตฺตํ. ตํวิมุตฺติญาณตฺถุเจน ญาณั, ปรชานนญฺเจน ปรลฺลว. เตน วุจฺจติ ฉินฺนมนุสฺสเน ปรลฺลว วิมุตฺติญาณั.

อรหตฺตมคฺเคน รุปรโรคิ อรุปรโรคิ มาโน อุทฺุชจํ อวิชฺชา, มานานุสโย ภวราคานุสโย อวิชฺชานุสโย อตฺตโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิลเสทา สมฺมา สมฺมจฺฉินฺนา โหนฺติ, อิมฺหิ อญฺุจฺหิ อุปกฺกิลเสหิ สปรียญฺจฺานเนหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ สุวิมุตฺตํ. ตํวิมุตฺติญาณตฺถุเจน ญาณั, ปรชานนญฺเจน ปรลฺลว. เตน วุจฺจติ ฉินฺนมนุสฺสเน ปรลฺลว วิมุตฺติญาณั. ตํ ญาณตฺถุเจน ญาณั, ปรชานนญฺเจน ปรลฺลว. เตน วุจฺจติ ฉินฺนมนุสฺสเน ปรลฺลว วิมุตฺติญาณั.

วิมุตฺติญาณนิตฺยเทโส เทรสโม.

^๑ จ.ม. ฉินฺนวญฺจมานุสฺสเน. เอมุปรึปี

๑๔. ปัจจเวกขณะณณินทุเทศ

[๖๕] กถิ ตทา สมุปากเต^๑ ฐมเม ปสฺสเน ปณฺญา ปัจจเวกขณะ ณณิ ?

โสตาปตฺติมคฺคกฺขณ ทสฺสนญฺเณ สมฺมาทิฏฺฐิ ตทา สมุปากตา.^๒ อภินิโรปนญฺเณ สมฺมาสงฺกปฺโป ตทา สมุปากโต.^๓ ปรีคคหญฺเณ สมฺมาวาจา ตทา สมุทาคตา. สมฺมญฺจานญฺเณ สมฺมากมฺมนฺโต ตทา สมุปากโต. โวทานญฺเณ สมฺมาอาชีโว ตทา สมุปากโต. ปคฺคหญฺเณ สมฺมาวายาโม ตทา สมุปากโต. อุปญฺจานญฺเณ สมฺมาสติ ตทา สมุปากตา. อวิกฺเขปญฺเณ สมฺมาสมาธิ ตทา สมุปากโต.

อุปญฺจานญฺเณ สติสมฺโพชฌงฺโก ตทา สมุปากโต. ปวิจยญฺเณ ฐมฺมวิจยสมฺโพชฌงฺโก ตทา สมุปากโต. ปคฺคหญฺเณ วิริยสมฺโพชฌงฺโก ตทา สมุปากโต. ฝรณญฺเณ ปีตติสมฺโพชฌงฺโก ตทา สมุปากโต. อุปสมญฺเณ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฌงฺโก ตทา สมุปากโต. อวิกฺเขปญฺเณ สมาธิสมฺโพชฌงฺโก ตทา สมุปากโต. ปฏฺิสงฺขานญฺเณ อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโก ตทา สมุปากโต.

อสฺสทฺธิเยน^๔ อกมฺปิยญฺเณ สทฺธาพลํ ตทา สมุทาคตํ. โโกสฺชเชน อกมฺปิยญฺเณ วิริยพลํ ตทา สมุปากตํ. ปมาเทน^๕ อกมฺปิยญฺเณ สติพลํ ตทา สมุปากตํ. อุทฺธจฺเณ^๖ อกมฺปิยญฺเณ สมาธิพลํ ตทา สมุปากตํ. อวิชฺชาย อกมฺปิยญฺเณ ปณฺญาพลํ ตทา สมุปากตํ.

อชิโมกฺขญฺเณ สทฺธินฺทุริยํ ตทา สมุปากตํ. ปคฺคหญฺเณ วิริยินฺทุริยํ ตทา สมุปากตํ. อุปญฺจานญฺเณ สตินฺทุริยํ ตทา สมุปากตํ. อวิกฺเขปญฺเณ สมาธินฺทุริยํ ตทา สมุปากตํ. ทสฺสนญฺเณ ปณฺณินฺทุริยํ ตทา สมุปากตํ.

อาชิปเตยฺยญฺเณ อินฺทุริยํ^๗ ตทา สมุปากตํ. อกมฺปิยญฺเณ พลํ^๘ ตทา สมุปากตํ. นียฺยานญฺเณ สมฺโพชฌงฺโก^๙ ตทา สมุปากโต. เหตุญฺเณ^{๑๐} มคฺโค ตทา สมุปากโต.

^๑ จ.ม., อ. สทฺพคฺคต สมุทาคเต

^๒ ส.ล., จ.ม., อ. สมุทาคเต

^๓ ส.ล., จ.ม., อ. สมุทาคโต

^๔ จ.ม., อ. อสฺสทฺธิเย

^๕ จ.ม., อ. ปมาเท

^๖ จ.ม., อ. อุทฺธจฺเณ

^๗ จ.ม., อ. อินฺทุริยา ตทา สมุปากตา

^๘ จ.ม., อ. พลา ตทา สมุปากตา.

อุปปุจฉานุเจณ สติปปุจฉานา ตทา สมุปากตา. ปทหนนุเจณ สมมปปุจฉานา ตทา สมุปากตา. อิขณนุเจณ อิทธิปปาธา ตทา สมุปากตา. ตถนุเจณ สจจา ตทา สมุปากตา. อวิกุเขปนุเจณ สมโถ ตทา สมุปากโต. อนุปสุสนนุเจณ วิปสุสนา ตทา สมุปากตา. เอกรสนุเจณ สมถวิปสุสนา ตทา สมุปากตา. อนติวตตตถนุเจณ ยุกนทฺธิ ตทา สมุปากตํ. สํวรณุเจณ สีลวิสุทฺธิ ตทา สมุปากตา. อวิกุเขปนุเจณ จิตฺตวิสุทฺธิ ตทา สมุปากตา. ทสฺสนนุเจณ ทิกฺขวิสุทฺธิ ตทา สมุปากตา. วิมุตตถนุเจณ วิโมกฺโข^๑ ตทา สมุปากโต. ปฎิเวธนุเจณ วิชฺชา ตทา สมุปากตา. ปริจฺจาคนุเจณ วิมุตฺติ ตทา สมุปากตา. สมฺจุณฺเฑนุเจณ ขเย ฉาณํ ตทา สมุปากตํ.

ฉนฺโท มุลนุเจณ ตทา สมุปากโต. มนสิกาโร สมฺภูจฺฉานนุเจณ ตทา สมุปากโต. ผสฺโส สโมธานนุเจณ ตทา สมุปากโต. เวทนา สโมสฺสรณนุเจณ ตทา สมุปากตา. สมาริ ปมฺขนุเจณ ตทา สมุปากโต. สติ อาธิปเตยฺยนุเจณ ตทา สมุปากตา. ปญฺญา ตทฺตตฺตรนุเจณ ตทา สมุปากตา. วิมุตฺติ สารนุเจณ ตทา สมุปากตา. อมโตคฺธิ นินฺพพานํ ปรีโยสานนุเจณ ตทา สมุปากตํ. วุฏฺฐหิตฺวา ปจฺจเวกฺขติ, อิมะ ชมฺมา ตทา สมุปากตา.

โสตาปตฺตติผลกฺขณเฑ ทสฺสนนุเจณ สมฺมาทิกฺขิ ตทา สมุปากตา. อภินิโรปนนุเจณ สมฺมาสงฺกปฺโป ตทา สมุปากโต ๆเปฯ ปฎิปปสุทฺถนุเจณ อนุปฺปาเท ฉาณํ ตทา สมุปากตํ. ฉนฺโท มุลนุเจณ ตทา สมุปากโต. มนสิกาโร สมฺภูจฺฉานนุเจณ ตทา สมุปากโต. ผสฺโส สโมธานนุเจณ ตทา สมุปากโต. เวทนา สโมสฺสรณนุเจณ ตทา สมุปากตา. สมาริ ปมฺขนุเจณ ตทา สมุปากโต. สติ อาธิปเตยฺยนุเจณ ตทา สมุปากตา. ปญฺญา ตทฺตตฺตรนุเจณ ตทา สมุปากตา. วิมุตฺติ สารนุเจณ ตทา สมุปากตา. อมโตคฺธิ นินฺพพานํ ปรีโยสานนุเจณ ตทา สมุปากตํ. วุฏฺฐหิตฺวา ปจฺจเวกฺขติ, อิมะ ชมฺมา ตทา สมุปากตา.

สกทาคามีมคฺคกฺขณเฑ ๆเปฯ สกทาคามีผลกฺขณเฑ ๆเปฯ อนาคามีมคฺคกฺขณเฑ ๆเปฯ อนาคามีผลกฺขณเฑ ๆเปฯ อรหตฺตมคฺคกฺขณเฑ ทสฺสนนุเจณ สมฺมาทิกฺขิ ตทา สมุปากตา ๆเปฯ สมฺจุณฺเฑนุเจณ ขเย ฉาณํ ตทา สมุปากตํ. ฉนฺโท มุลนุเจณ ตทา สมุปากโต ๆเปฯ อมโตคฺธิ

^๑ จ.ม., อ. สมโพชฌงฺกา... คตา.

^๒ จ.ม., อ. เหตุนุเจณ

^๓ จ.ม., อ. วิโมกฺขา... คตา.

นิพพานํ ปรีโยसानัญเจน ตทา สมุปาคตํ. วุฏฺฐหิตฺวา ปัจจเวกฺขติ, อิเม ชมฺมา ตทา สมุปาคตา.

อรหตฺตผลกฺขณํ ทสฺสนัญเจน สมฺมาทิฏฺฐิ ตทา สมุปาคตา ๆเปฯ ปฏิปฺปสฺสทฺธญฺเจ น อนุปฺปาเท ญาณํ ตทา สมุปาคตํ. ฌนฺโท มุลญฺเจน ตทา สมุปาคโต ๆเปฯ อมโตคฺคํ นิพพานํ ปรีโยसानัญเจน ตทา สมุปาคตํ. วุฏฺฐหิตฺวา ปัจจเวกฺขติ, อิเม ชมฺมา ตทา สมุปาคตา, ตํ ฌาตญฺเจน ญาณํ, ปชานนญฺเจน ปญฺญา. เตน วุจฺจติ ตทา สมุปาคเต ชมฺเม ปสฺสเน ปญฺญา ปัจจเวกฺขณํ ญาณํ.

ปัจจเวกฺขณญาณนิทฺเทโส จุฑฺทสโม.